

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Інституту держави і права імені
В.М. Корецького НАН України,
доктору юридичних наук, професору
Зої Загиней-Заболотенко

РЕЦЕНЗІЯ

доктора філософії в галузі права, наукового співробітника відділу проблем кримінальної юстиції та кримінології Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України Романа КВАШІ на дисертацію КЕЄРА Олександра Юрійовича на тему «Кримінально-правове забезпечення охорони міжнародного правопорядку за КК України», подану на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право», та наукових публікацій здобувача, зарахованих за темою дисертації

Актуальність теми Проблема охорони міжнародного правопорядку є однією з ключових у сучасному міжнародному праві та національному кримінальному законодавстві. Міжнародні збройні конфлікти, і насамперед збройна агресія російської федерації проти України, підкреслюють важливість запровадження ефективних механізмів кримінально-правового реагування на порушення міжнародного правопорядку. Відповідно до ст. 1 Кримінального кодексу України до завдань кримінального закону належить не лише охорона прав і свобод людини, суспільних та державних інтересів, а й забезпечення миру і безпеки людства. Кримінально-правова охорона миру забезпечує не лише захист державних інтересів, але й захист прав і свобод людини, а також сприяє інтеграції України в світовий правовий простір.

Актуальність проблеми підкреслюється потребою в гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема нормами Римського статуту Міжнародного кримінального суду, а також іншими міжнародними договорами та угодами, що регулюють відповідальність за кримінальні правопорушення проти миру та безпеки людства.

Отже, кримінально-правова охорона поширюється і на наднаціональні цінності, пов'язані з підтриманням міжнародного правопорядку.

Існує тісний взаємозв'язок національної безпеки України із забезпеченням міжнародного правопорядку, і зокрема, через норми Конституції України, де у

статтях 9 та 18 закріплено включення чинних міжнародних договорів до національного законодавства та спрямованість зовнішньополітичної діяльності держави на мирне співробітництво відповідно до загальновизнаних принципів і норм міжнародного права.

Особливої актуальності кримінально-правова охорона міжнародного правопорядку набула в умовах російсько-української війни. Збройна агресія росії, окупації окремих територій нашої держави, вчинення значної кількості воєнних злочинів та інших міжнародних кримінальних правопорушень продемонстрували, що міжнародний правопорядок є не лише теоретичною категорією, а системою правових засад, від дотримання яких безпосередньо залежать захищеність суверенітету держави, ефективний захист прав і свобод людини та міжнародна безпека.

Наведене вище зумовлює актуальність та важливість обраної теми рецензованого наукового дослідження.

Дисертація виконана в Київському університеті права Національної академії наук України, завершена в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України згідно з планами науково-дослідних робіт на теми: «Державно-правове регулювання суспільних відносин в умовах нових глобалізаційних викликів: вітчизняні та міжнародні реалії» (номер державної реєстрації U11U004745), «Злочини в умовах війни в Україні: проблеми запобігання, криміналізації та реалізації кримінальної відповідальності» (2023 р. – 2025 р., номер державної реєстрації 0122U201164), «Кримінальна юстиція України за умов перехідного правосуддя» (2025 р. – 2027 р., номер державної реєстрації PK0125U003191).

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Аналіз представленої дисертації дає підстави стверджувати, що КЕСР Олександр Юрійович повною мірою реалізував заплановану наукову програму.

Автор продемонстрував здатність до системного вирішення складних теоретичних проблем, результатом чого стало визначення особливостей забезпечення охорони міжнародного правопорядку за Кримінальним кодексом

України з урахуванням міжнародно-правових стандартів, сучасного стану кримінального законодавства України та викликів, зумовлених російсько-українською війною. Сформульовані у роботі висновки вирізняються високим ступенем достовірності та логічною послідовністю, що базується на ґрунтовному опрацюванні фактичного матеріалу. Результати дослідження, сформульовані в дисертації, відображено в семи наукових публікаціях, серед яких три наукові статті – у вітчизняних виданнях, включених МОН України до переліку фахових видань України, дві наукові статті – у виданнях, які не включені до вказаного переліку, але які додатково відображають результати дисертаційного дослідження, а також двоє тез доповідей – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. Вищенаведене є додатковим підтвердженням високої якості виконаної роботи та її завершеності.

Окремої уваги заслуговує висока методологічна грамотність здобувача. Обраний дослідницький інструментарій повністю відповідає об'єкту та предмету дисертації. КЕСР Олександр Юрійович продемонстрував впевнене володіння науковою методологією. Так, у роботі застосовані такі методи: діалектичний метод, використання якого дало змогу розглядати кримінально-правове забезпечення охорони міжнародного правопорядку як складне правове та соціальне явище (розділи 1–3); формально-юридичний (догматичний) метод став основою вивчення положень нормативно-правових актів національного права, а міжнародного гуманітарного права (розділи 2 та 3); логіко-семантичний метод дозволив всебічно розглянути термінологічний апарат кримінального права та міжнародного гуманітарного права при дослідженні співвідношення міжнародного правопорядку у кримінально-правовому та міжнародно-правовому розумінні (підрозділ 1.1); структурний та функціональний методи стали інструментами характеристики правової природи кримінальних правопорушень проти міжнародного правопорядку та соціальної обумовленості їх криміналізації (підрозділи 1.2, 2.1); системний метод використано для виокремлення та характеристики системи кримінальних правопорушень проти міжнародного правопорядку (підрозділ 1.2) та характеристики ознак складів кримінальних правопорушень проти міжнародного правопорядку (підрозділи

3.2, 3.3); методи моделювання мають в основі пропозиції щодо вдосконалення окремих норм КК України (підрозділи 3.2, 3.3).

Вдала комбінація теоретичного аналізу з емпіричним складником дозволила автору не лише підтвердити наукову гіпотезу, а й забезпечити об'єктивність і наукову вагу отриманих даних. Це свідчить про сформованість дисертанта як вченого, який спроможний ефективно використовувати сучасну методологію для розв'язання актуальних проблем кримінально-правової доктрини.

Наукова новизна. Представлена дисертація характеризується високим рівнем наукової новизни, що безпосередньо впливає з актуальності та своєчасності обраної проблематики. Автором сформульовано низку оригінальних авторських положень, які мають вагоме теоретичне значення для доктрини кримінального права та пропонують конкретні рішення для правозастосовної практики. Робота є цілісним і завершеним монографічним дослідженням складної наукової проблеми напрямів кримінально-правової політики України в умовах євроінтеграції у статусі кандидата в члени ЄС. На основі глибокого аналізу сучасних теоретичних засад та ретельного узагальнення судової практики здобувачем отримано результати, що виносяться на захист як такі, що суттєво доповнюють існуючі наукові знання. Усі пропозиції та висновки дисертанта відповідають актуальним напрямам розвитку сучасної юриспруденції та релевантно втілюються у конкретних рекомендаціях щодо вдосконалення чинного кримінального законодавства.

Визначені автором об'єкт, предмет і методологічний підхід забезпечили викладення на належному рівні наукових положень, узагальнень, висновків і рекомендацій, у тому числі тих, які обумовили *наукову новизну отриманих результатів*. Зокрема, автором *вперше* : визначено кримінально-правовий зміст міжнародних стандартів охорони міжнародного правопорядку як мінімально необхідного рівня криміналізації суспільно небезпечних діянь, передбаченого міжнародно-правовими актами; запропоновано авторську класифікацію суспільних відносин, на які посягають кримінальні правопорушення проти

міжнародного правопорядку, залежно від міжнародно-правових засад, що становлять основу їх кримінально-правової охорони. Також автор *удосконалив*: науковий підхід до оцінки співвідношення міжнародно-правових заборон і способів їх закріплення у КК України, аргументувавши тим, що термінологічні відмінності між нормами КК України та відповідними міжнародно-правовими актами не свідчать про невідповідність міжнародним стандартам, якщо збережено змістове ядро міжнародно-правової заборони; наукові підходи до визначення системи міжнародних стандартів кримінально-правової охорони міжнародного правопорядку, обґрунтувавши, що статус таких стандартів мають насамперед універсальні багатосторонні міжнародні договори, які встановлюють чіткі, загальновизнані та юридично обов'язкові для держав зобов'язання щодо криміналізації відповідних діянь. Також в дисертації *дістали подальшого розвитку*: положення про розмежування кримінальних правопорушень проти міжнародного правопорядку та загальнокримінальних деліктів з іноземним елементом, що автор обґрунтував тим, що наявність у складі кримінального правопорушення ознак, пов'язаних з іноземною державою, її символами, суднами чи іншими зовнішніми атрибутами, сама по собі не свідчить про посягання на міжнародний правопорядок; положення про нетотожність міжнародного правопорядку у глобально-публічному та національному кримінально-правовому вимірах, оскільки у першому випадку йдеться переважно про міжнародно-правову відповідальність держав, тоді як у другому — про кримінальну відповідальність фізичних осіб за діяння, що посягають на засади міжнародного правопорядку та інші.

Новими для кримінально-правової науки є й інші положення, що виносяться на захист.

Наукова обґрунтованість Представлені у дисертації наукові положення, узагальнення, висновки та практичні рекомендації вирізняються високим ступенем аргументованості та доказовості. Фундаментом для їх формування стало опрацювання значного масиву репрезентативних джерел, що охоплюють сучасну вітчизняну та зарубіжну доктрину кримінального права, аналіз національного й іноземного законодавства.

Достовірність авторських напрацювань підтверджується проведенням глибокого критичного аналізу юридичних джерел. КЕЄР Олександр Юрійович засвідчив високу культуру наукової дискусії, а саме під час зіставлення поглядів вчених, обґрунтовувати власну позицію, дотримуючись принципів академічної толерантності. Логічна побудова та чітка структура дисертації сприяють послідовному розв'язанню поставлених завдань. Здобувачем методологічно правильно окреслено об'єкт і предмет дослідження, що дозволило максимально точно сфокусуватися на досягненні мети роботи. Автором вдало обрана мета дослідження, а саме розкриття правової природи міжнародного правопорядку як самостійного об'єкта кримінально-правової охорони, визначення змісту та системи кримінальних правопорушень проти міжнародного правопорядку, з'ясування соціальної обумовленості їх криміналізації, аналіз міжнародно-правових стандартів у цій сфері, а також формування науково обґрунтованих положень щодо кримінально-правової характеристики таких кримінальних правопорушень з урахуванням сучасних викликів, спричинених російсько-українською війною. Для досягнення цієї мети було визначено такі основні завдання, які були успішно виконані в процесі проведеного дослідження, а саме: охарактеризувати поняття кримінально-правової політики України; визначити джерела кримінально-правової політики України в умовах євроінтеграції; встановити принципи кримінально-правової політики України в умовах євроінтеграції; охарактеризувати особливості євроінтеграційного напрямку трансформації кримінального законодавства; встановити особливості адаптації кримінального законодавства до правової системи ЄС; охарактеризувати принципи субсидіарності та пропорційності як основоположні принципи функціонування правової системи ЄС; установити пріоритетні напрями кримінально-правової політики в умовах євроінтеграції; охарактеризувати значення практики ЄСПЛ та практики Суду справедливості ЄС для забезпечення євроінтеграції кримінально-правової політики України; з'ясувати вплив на кримінально-правову політику в умовах євроінтеграції фактору повномасштабного вторгнення держави-агресора; виявити вплив процесів євроінтеграції на зміни положень Загальної частини КК України;

охарактеризувати вимоги законодавства ЄС щодо підстав та порядку застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб; виявити вплив євроінтеграції на зміни норм Особливої частини КК України; встановити стан врахування вихідних положень євроінтеграції кримінально-правової політики у нормах Проєкту КК України; сформулювати рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства України.

Усі висновки та узагальнення роботи перебувають у межах обраної теми, повністю відповідають назві дисертації та її змістовним наповненням, що свідчить про цілісність та системність проведеного наукового пошуку.

Високий рівень достовірності сформульованих у дисертації положень та практичних рекомендацій став результатом використання фундаментальної наукової бази, що гармонійно поєднує теоретичні напрацювання, нормативні акти та емпіричний матеріал. Джерельна основа праці вирізняється високим ступенем репрезентативності: автор опрацював широкий спектр літератури та офіційних документів, що підтверджується списком використаних джерел, який налічує 280 найменувань. Такий значний обсяг проаналізованої інформації дозволив здобувачеві забезпечити всебічний розгляд проблеми кримінально-правового забезпечення охорони міжнародного правопорядку та сформувати переконливу аргументацію для власних наукових висновків.

Результати дослідження доповідалися на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми сучасної юридичної науки та практики в умовах воєнного стану» (круглий стіл) (м. Київ, 7 жовтня 2024 року), «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні і правові підходи, комунікативні та педагогічні стратегії» (XI Всеукраїнська науково-практична конференція) (м. Київ, 28 листопада 2024 року)

Достовірність наукових положень обумовлена чітко визначеною структурою дослідження.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях. Сформульовані в роботі основні положення, висновки та пропозиції доволі повно представлені в семи наукових публікаціях, серед яких три наукові статті у вітчизняних виданнях, включених

МОН України до переліку фахових видань України, дві наукові статті – у виданнях, які не включені до вказаного переліку, але які додатково відображають результати дисертаційного дослідження, а також двоє тез доповідей – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. Аналіз цих публікацій дозволяє дійти висновку про повноту та належний науковий рівень викладу положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні в опублікованих наукових працях. Обсяг використаних у роботі бібліографічних джерел є цілком достатнім. Використані дисертантом науково-теоретичні та монографічні роботи вітчизняних та зарубіжних авторів дозволили визначити теоретичні положення та надати пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Аналіз тексту дисертації підтверджує повне дотримання здобувачем принципів академічної доброчесності. КЕЄР О. Ю. належним чином посилається на джерела інформації при використанні наукових ідей, концепцій чи статистичних відомостей інших авторів. Робота виконана із суворим дотриманням законодавства про авторське право та суміжні права. Варто наголосити на самостійному характері проведеного дослідження, оскільки у рецензованій праці не встановлено фактів академічного плагіату, фальсифікації результатів чи фабрикації даних. Системність посилань та коректність цитування свідчать про високу наукову етику автора та автентичність представлених результатів, що виключає сумніви в оригінальності дисертаційної роботи.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані у:

- науково-дослідній діяльності – для подальшого вивчення проблем кримінально-правової охорони міжнародного правопорядку;
- у правотворчій діяльності – під час напрацювання змін та доповнень до КК щодо вдосконалення підстави кримінальної відповідальності за злочини проти миру, безпеки людства та інших кримінальні правопорушення проти міжнародного правопорядку;

– у навчальній діяльності – під час викладання навчальних дисциплін та підготовці навчальних матеріалів (акт впровадження результатів дисертаційної роботи в діяльність Державного університету «Київський авіаційний інститут» від 24.04.2026);

– у правозастосовній діяльності – під час здійснення правозастосовної діяльності.

Дискусійні питання та зауваження стосовно положень дисертації.
Позитивно оцінюючи науково-теоретичну і практичну значимість дисертаційного дослідження, підтверджуючи його наукову новизну, доцільно звернути увагу здобувача на положення, які є дискусійними або викликають зауваження:

1. Кілька разів в роботі зустрічається поняття «ідеологічно-інформаційних кримінальних правопорушень»: що вони належать до системи злочинів проти міжнародного правопорядку (стор. 203-204). А серед положень «Наукової новизни одержаних результатів» йдеться про взаємозв'язок ідеологічно-інформаційних кримінальних правопорушень із засадами сучасного міжнародного правопорядку. Тому виникає кілька питань: чому не запропоновано поняття «ідеологічно-інформаційних кримінальних правопорушень»? Чому автор відносить їх до системи *злочинів* проти міжнародного правопорядку, а не правопорушень?

2. Автор декларує як науково нове положення про соціальну обумовленість криміналізації посягань на міжнародний правопорядок : «Обґрунтовано, що міжнародно-правовий вимір, підвищена суспільна небезпечність і спрямованість таких діянь проти інтересів міжнародного співтовариства зумовлюють необхідність кримінально-правового реагування держави, у межах якого кримінальна протиправність виступає юридичним вираженням їх суспільної небезпечності». Не зрозуміло в чому саме полягає новизна, адже те, що посягання на міжнародний правопорядок мають підвищену суспільну небезпечність і спрямовані проти інтересів міжнародного співробітництва, а кримінальна протиправність виступає юридичним

вираженням суспільної небезпечності – це сталі положення вітчизняного кримінального права.

3. На стор. 198 роботи у Висновках автор обґрунтовує, що у кримінальних правопорушеннях проти міжнародного правопорядку вік кримінальної відповідальності та осудність мають оцінюватися як самостійні, але взаємопов'язані ознаки суб'єкта. Це – аксіома кримінального права, що саме унікальне обґрунтував дисертант?

4. Як відомо, неодноразово нарівні ООН обговорювалось питання щодо прийняття т.зв. «Міжнародного кримінального кодексу». У 1954 році та в 1991 в рамках ООН розглядалися проекти Кодексу міжнародних злочинів і Кодексу злочинів проти миру та безпеки людства. Існують пропозиції вітчизняних науковців щодо ініціювання з боку України створення Кодексу міжнародних злочинів. В роботі про це не йдеться, проте під час захисту важливо було б дізнатись про ставлення автора до таких пропозицій.

Загальний висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Аналіз дисертаційної роботи та наукових публікацій здобувача засвідчує актуальність та новизну представленої для захисту роботи. Поставлені у дисертаційній роботі мета і завдання успішно виконані. Отримані результати є науково обґрунтованими та достовірними, мають теоретичне і практичне значення. Дисертація КЕСРА Олександра Юрійовича на тему «Кримінально-правове забезпечення охорони міжнародного правопорядку за КК України» є самостійною та цілісною науковою працею. Робота вирізняється високим рівнем наукового пошуку, системністю викладу та безперечною актуальністю отриманих результатів в контексті процесу євроінтеграції України. Автор сформулював достатню кількість науково оригінальних положень, що суттєво збагачують сучасну доктрину кримінального права. Сукупність наведених у дисертації аргументів, глибина теоретичного аналізу та практична спрямованість рекомендацій свідчать про те, що представлена робота є вагомим внеском у розвиток вітчизняної юридичної науки та повною мірою відповідає вимогам, що висуваються до наукових праць такого рівня.

Дисертаційна робота відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 зі змінами, а також Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом МОН України від 12 січня 2017 року № 40 зі змінами, а її автор – КЕЄР Олександр Юрійович за результатами захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

науковий співробітник відділу
проблем кримінальної юстиції та кримінології
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
доктор філософії у галузі права

Роман Кваша